

Vánoce za II. světové války

První válečné Vánoce v roce 1939 ještě nenaznačovaly, že se odehrává již několik měsíců válečný konflikt. Přídělový systém na základní potraviny byl zaveden již v létě 1939, ale v restauracích se dalo najíst i bez odevzdání peněz a spotřebních lístků až do poloviny prosince 1939. V prosinci došlo i k zavedení přídělového systému na šaty a boty. Přesto nabídka vánočních dárků zůstávala široká. Vedle fotoaparátů, rádií, gramofonů a horských sluníček byly v nabídce knihy, hračky, lepší cigarety a doutníky, šperky, různé poživatiny, likéry či předplatné časopisů a novin. Po celé období okupace byly oblíbené knihy s vlasteneckou tematikou, např. od autorů Fr. Palackého, A. Jiráka, Vl. Vančury (Obrázky z dějin národa českého), Jindřicha Šimona Baara, Fr. Kožíka (Největší z pierotů). Postupem času tito autoři mizeli z pultů, kvůli jejich perzekuce, ale i kvůli nedostatku papírů na tisk knih. České knihy byly tištěny na horší papír. Na Štědrý den v roce 1939 byla dokonce prodloužena otevírací doba obchodů až do 18 hodiny ve městech s počtem obyvatel nad 10 000. Jelikož zatemňování ještě nebylo striktně vymáháno, mohly fungovat i tradiční vánoční trhy. V roce 1940 již toto nebylo možné, trhy musely končit v 16 hodin, neboť pouliční osvětlení bylo vypnuto.

Pravděpodobně nejvýraznějším omezením prvních válečných Vánoc se stal zákaz „Stromů republiky“, jejichž tvůrcem byl spisovatel Rudolf Těsnohlídek. Okupační režim zakázal tuto charitativní akci, která pomáhala chudým dětem. Ani přejmenování na „Stromy českých dětí“ nepomohlo, přestože v řadě měst byly stromy připraveny.

Další válečné Vánoce již nebyly tak idylické jako ty první. Panoval nedostatek potravin. Ceny potravin na černém trhu rostly až do konce války a v podstatě byly pro většinu obyvatel nedostupné. V novinách se objevovaly recepty na vánoční cukroví a vánočky z menšího množství mouky a vajec a samozřejmě s přispěním různých náhražek. Kapři v podstatě zmizeli ze štědrovečerních talířů, i když na ně nebyl zaveden přídělový systém. Stávalo se, že si zákazníci museli s kapry koupit i želvy, které byly do protektorátu dováženy. Řada kupujících je vůbec nesnědla, nechala si je jako domácí mazlíčky nebo pouštěla. Kromě potravin mizely pod stromečkem i dárky, neboť řada potravin a spotřebního zboží byla pouze na příděl. Hraček bylo málo, nebyly kvalitní a ještě drahé. Stálíci tak zůstávaly hlavně knihy. O Vánocích ještě mohli nejmenší čtenáři najít pod stromečkem pohádkové knihy od bratří Čapků (Karel Čapek byl již po smrti, Josef Čapek byl vězněn v Buchenwaldu) nebo od Josefa Poláčka (Žid).

Charitativní rozměr Vánoc nadále zůstával. I když zmizely Stromy republiky, sbírky ve prospěch chudých dětí organizovala Národní pomoc, Katolická charita nebo Ústřední péče o mládež. Na konci prosince 1941 vyhlásil prezident Hácha sbírku zimních potřeb pro německé vojáky známou jako „Winterhilfe“. „Češi, pomněte, že miliony německých vojáků nasazují denně svůj život také za naši vlast. Dlíme-li ve svých teplých jizbách a v bezpečí vlastních domácností, a opíráme-li se tudíž při výkonu své práce a při denním životě o zabezpečený domácí krb, vděčíme za to neporovnatelné říšské branné moci... Zatímco my jsme slavili Vánoce, stál německý voják jako tvrdá železná stráž na širých sněhových i ledových pláních

ruských také za nás.“¹ Po štědrém dnu vyhlásil zplnomocněnec wehrmachtu při Úřadu říšského protektora gen. Toussaint zabavení všech provozuschopných lyží pro válečné účely.

Julius Fučík: Vánoční přání 1941 (které se splní 1942), vydáno v ilegálním Rudém právu

Všem pro radost štědrý dárek
od Štědrého večera:
mír a volnost pod stromeček,
na stromeček – Hitlera.²

Čas vánoční trávili tisíce českých lidí v německých či protektorátních věznicích nebo koncentračních táborech. I zde se slavili Vánoce, velmi skromně, často bez dárků a vánočního stromku. Alespoň na Štědrý den či na Boží hod vánoční dostávali vězni o něco bohatší stravu. Přilepšení pak znamenaly i balíčky z domova, když se dostaly k vlastnímu adresátovi. Stesk po domově však v těchto svátečních chvílích dopadal na uvězněné o to více. V některých koncentračních táborech či věznicích dovozovali dozorcí pořádat různá představení nebo bohoslužby.

Němci se snažili náboženské svátky nahradit novými rituály odkazujícími na starogermánské a pohanské tradice. Vánoční svátky měly nahradit slavnosti zimního slunovratu 21. 12. Narození Ježíše Krista bylo zakázáno slavit, nesměly se zpívat ani koledy s náboženským obsahem. Tichá noc dostala zcela nový text oslavující Adolfa Hitlera:

Tichá noc, svatá noc,
všude je klid, všude je jas,
jen kancléř pevně k boji odhodlán
nocí a dnem nad Německem bdí sám,
stále jen myslí na nás, stále jen myslí na nás.³

S vypuknutím války dostalo období Vánoc další rozměr. Staly se svátkem padlých. Adventní čas v roce 1944 byl poznamenán nasazením českých chlapců ročníky narození 1921–1923 na stavbu zákopového systému nejprve na rakousko-maďarských hranicích později i na moravsko-slovenských hranicích. České protektorátní úřady sami posílaly jako přilepšení cigarety a lihoviny a vyzvaly i obyvatelstvo, aby posílalo jídlo, ošacení, obuv a nářadí.

Stesk po domově zejména o Vánocích doléhal i na československé vojáky v zahraničí a další exulanty. Čs. vojáky si brali na vánoční svátky rodiny českých diplomatů či francouzské a britské rodiny nebo trávili Vánoce se svými spolubojovníky. Čs. vojáci si v Británii těžko zvykali na jejich pojetí Vánoc, kdy oslavy začaly až 25. 12. a 24. 12. byl pouhým všedním dnem, který naprosto nepřipomínal české Vánoce. Tradiční štědrovečerní večeři, bramborový salát a kapr, nahradil v Británii krocán a anglický pudink. Československé vojáky každoročně navštěvoval o Vánocích prezident Beneš s manželkou Hanou. Na Vánoce připravoval prezident Beneš projev k protektorátnímu obyvatelstvu. Hana Benešová se plně věnovala charitativní činnosti, již od Vánoc v roce 1939 pomáhala s přípravou vánočních balíčků pro děti a čs. vojáky. Jako čestná předsedkyně Československého červeného kříže

¹ Petr a Pavlína Kouřovi, České Vánoce od vzniku republiky do sametové revoluce, Praha 2010, s. 62.

² Tamtéž, s. 75.

³ Tamtéž, s. 119.

obstarávala pomoc od krajanů v USA, Kanadě i jinde po světě: šatstvo, boty, hygienické potřeby, potraviny, které sloužily k obdarování čs. vojáků. Protektorátní prezident Emil Hácha navštěvoval o Štědrém dnu nějakou charitativní organizaci nebo nemocnici. Českoslovenští vojáci v Sovětském svazu slavili hned dvakrát, na Štědrý den a pak se Sověty Nový rok, neboť kvůli ateistické podstatě SSSR nebyly slaveny náboženské Vánoce. Na východní frontě dostávali vojáci na Štědrý den vodku a cigarety.⁴

Tábor – kronika města Tábora 1922–1967 – záznamy o válečných Vánocích

V roce 1939 byla jako v minulých letech organizována vánoční nadílka pro chudé děti. Celkem 479 dětí dostalo šatstvo, kabáty a boty v hodnotě 30 000 K a na peněžních podporách rozdána částka 29 000 K.

Dne 21. prosince 1939 zrušil vládní komisař města Hospodka čestné občanství Dr. Edvarda Beneše, o čemž informoval v týdenících Tábor a Český jih.

V roce 1940 o vánočním týdnu bylo 50 nezaměstnaným občanům města vyplacena peněžitá podpora 50 K a na každé dítě 20 K. pro chudé občany město zakoupilo 300 q brambor. V roce 1941 podělilo město v rámci vánoční nadílky více než 300 chudých dětí šatstvem, obuví a prádlem. Celkem 70 chudým rodinám bylo rozdáno 200 q brambor, podle počtu dětí dostaly rodiny 100 až 600 kg brambor.

Vánoce v roce 1942 byly chudé. Na jednoho občana byl určen příděl ¼ kg ryb.

Jitka Vandrovcová

⁴ Kourovi, České Vánoce, s. 53–150.